

УДК [008:37](477.83-25) “1923/1939”

Оксана РУДА

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЄ ЖИТТЯ ЛЬВОВА (1923–1939)

Висвітлено культурний та освітній розвиток Львова міжвоєнних років. В окреслений період місто було одним з найбільших у Польщі, тут діяли численні архівно-музейні установи, кінотеатри, а також розвинена мережа закладів освіти. Відзначено, що за умов економічної кризи кінця 20-х – початку 30-х років ХХ ст. і політики колонізації, спрямованої на розбудову польських культурно-освітніх закладів, етнічне населення Львова створювало та розвивало приватні театри, музеї, бібліотеки, національні початкові та середні школи, а українці – навіть таємні вищі навчальні заклади.

Ключові слова: політика колонізації, архівно-музейні установи, театри, кінотеатри, телебачення, радіомовлення, навчальні заклади.

Одним з найбільших адміністративних, економічних, культурно-освітніх і наукових осередків Другої Речі Посполитої був Львів. За кількістю населення він також належав до найбільших міст Польщі: 219 тис. у 1921 р.¹ і 318 тис. у 1939 р. У травні 1930 р. до Львова були приєднані Голоско Мале, Замарстинів, Знесіння, Клепарів, Кульпарків, Сигнівка і частини деяких інших приміських громад, внаслідок чого населення міста збільшилося на 44,1 %. За матеріалами перепису 1931 р. (польська влада змінила критерій національності на критерій рідної мови), 63,5 % населення визнали рідною мовою польську; 24,1 % – ідиш або іврит; 11,3 % – українську або русинську; 0,8 % – німецьку, а загалом 0,3 % – російську, чеську та ін.²

До Першої світової війни в місті діяла велика кількість державних і приватних бібліотек, архівів, музеїв, а також театрів і кінотеатрів. Хоча воєнні події завдали значної шкоди розвитку Львова, зокрема, були евакуйовані матеріали деяких бібліотек і музеїв, зруйновано близько 11 шкіл, місто і надалі залишалося важливим культурним осередком загальнопольського значення.

Висвітлюючи культурно-освітнє життя міжвоєнного Львова, виокремимо такі групи: архівно-музейні установи, театри та кінотеатри, теле- та радіомовлення, навчальні заклади.

¹ За матеріалами перепису населення 1921 р. (зауважмо, що вказаний перепис не міг точно назвати кількість українців, бо значна їх частина його бойкотувала), у Львові проживало 62,2 % поляків, 27,6 % євреїв, 9,1 % українців, 0,74 % німців і загалом близько 0,36 % чехів, французів, румунів, угорців, англійців, австрійців та ін. Детальніше про це див.: *Лозинський Р.* Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини) / *Р. Лозинський.* – Львів, 2005. – С. 172–173.

² Там само. – С. 172–173, 184–186.

Архівно-музейні установи

Серед численних львівських архівів насамперед варто згадати Архів давніх актів міста Львова, де зберігалися міські судово-адміністративні та рахункові книги з 1382 р., пергаменти з 1233 р. та інші документи з історії міста. Упродовж тридцяти років (1906–1937) директором установи був польський дослідник О. Чоловський. У 1939 р., після приєднання Західної України до УРСР, на базі архіву було створено Центральний архів стародавніх актів у Львові³.

У 1913 р. на базі існуючого з 1908 р. Архіву намісництва, був створений Державний архів у Львові, директором якого став відомий історик Є. Барвінський⁴. Основу архівних фондів становили документи центральних органів влади та адміністративних і фінансових установ Галичини XIX–XX ст. Поряд з документами Галицького намісництва, які були найчисельнішими, тут зберігалися матеріали Крайового комітету, Фінансової прокуратури та інших австро-угорських державних і самоврядних установ Галичини (починаючи з кінця XVIII ст.)⁵. У 1931 р. до архіву приєднали ліквідований за рішенням міністерства фінансів Польщі Крайовий архів карт і планів у Львові, що існував з 1822 р.⁶. У міжвоєнні роки архів підпорядковувався Фінансовій палаті у Львові, його директором був А. Скода. На початку 30-х років XX ст. Фінансову палату та Архів карт поділили на львівську й тернопільсько-станіславівську частини⁷. У 1933 р. до Державного архіву на правах відділу долучили Земський архів, заснований ще 1784 р., відомий з 1877 р. як Крайовий архів актів гродських і земських у Львові, а 1919 р. перейменований на Земський архів, директором якого з 1891 по 1933 р. був польський історик права О. Бальцер⁸. У ньому зберігалися гродські і земські акти Галичини (з Краківським і Сандомирським воєводствами), книги підкоморських, каптурових

³ *Сварник І.* Архів міста Львова / І. Сварник // Нариси історії архівної справи в Україні / [за заг. ред.: І. Матяш, К. Климової]. – Київ, 2002. – С. 330–334.

⁴ *Дядюк М.* Барвінський Євген Іванович / М. Дядюк // Українські архівісти (XIX–XX ст.). Біобібліографічний довідник / [упоряд.: І. Матяш (кер.), С. Зворський, Л. Приходько та ін.]. – Київ, 2007. – С. 52–53; *Kamiński A.* Eugeniusz Barwiński, historyk, bibliotekarz i archiwista / A. Kamiński // *Archeion*. – 1959. – Т. 30. – С. 95–121.

⁵ Детальніше про працівників архіву див.: Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ України). – Ф. 776 (Державний архів у Львові). – Оп. 1. – Спр. 97 (Рішення, подання, звернення й повідомлення Міністерства віросповідань та освіти у Варшаві, Відділу державних архівів у Варшаві, дирекції Державного архіву у Львові про призначення і звільнення з роботи, підвищення по службі, виплату зарплати й надання матеріальної допомоги працівникам архіву Мендису М., Мусялу В., Полячківній Г., Тарнавському А., Мацеку Я., Шломському А., Яблонському Я.). – 35 арк.; там само. – Спр. 101 (Звернення, повідомлення і подання Міністерства віросповідань та народної освіти у Варшаві, Відділу державних архівів у Варшаві, дирекції Державного архіву у Львові про складання штатних розписів, перевірки особової документації, складання екзаменів і присяги працівниками архіву та ін.). – 21 арк.; *Motylewicz J.* Środowisko historyczne archiwów lwowskich w latach 1870–1939 / J. Motylewicz // *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.* / [pod red.: J. Maternickiego, L. Zaszkiłniaka]. – Rzeszów, 2004. – Т. 2. – С. 123.

⁶ ЦДАІЛ України. – Ф. 776 (Державний архів у Львові). – Оп. 1. – Спр. 156 (Примірник газети “Щоденний ілюстрований кур’єр” із статтею Контного Петра “Культурна евакуація Львова продовжується...” про розформування Архіву карт у Львові. Рукопис цієї статті). – Арк. 3–4.

⁷ *Сварник І.* Архівна справа в Галичині / І. Сварник // Нариси історії архівної справи в Україні. – С. 329.

⁸ *Wojciechowski Z.* Oswald Balzer / Z. Wojciechowski. – Lwów, 1933. – С. 10.

(періоду міжкоролів'я), підвєсєдинських, скарбових судів, Коронного трибуналу. У 1939 р. на базі Державного архіву були створені Центральний архів давніх актів і Львівський обласний історичний архів, проте 1941 р. німецька влада відновила роботу Державного архіву, а його директором до 1944 р. залишався Є. Барвінський⁹.

У Львові діяли й інші архіви, у тому числі вірменські та українські: архів Львівського університету ім. Яна Казимира, архів Латинської капітули, архів Львівської архидієцезії латинського обряду, архів Вірменської капітули, архів Церкви св. Юра у Львові, архів Галицької (Львівської) митрополії, архів Монастиря св. Онуфрія та ін.¹⁰

У міжвоєнний період Львів залишався центром музейного життя Галичини, тут діяло 26 музейних закладів¹¹. Найдавнішим був Історичний музей міста Львова (заснований 1893 р.), який з 1926 р. розмістився у будинку на пл. Ринок, 4. З 1908 р. функціонував Національний музей ім. короля Яна III на пл. Ринок, 6, а його відділ “Збірка Болеслава Ожєховича” розмістився по вул. Оссолінських, 3 (теперішня вул. Стефаніка). Ці музеї, а також Національна галерея міста Львова, налагодили свою активну діяльність завдяки старанням знаних польських учених О. Чоловського та Л. Харєвічової. У цих установах зберігалися переважно матеріали до минулого Львова: зброя, портрети визначних львів'ян, картини, медалйони, мініатюри тощо. Зокрема, Історичний музей міста Львова у 1939 р. налічував до 5 тис. експонатів, а Національний музей ім. короля Яна III – близько 40 тис. У 1940 р., під час т. зв. реорганізації, ці музеї були об'єднані в одну музейну установу¹².

У Львові також діяли Музей художнього промислу та Природничий музей. У Музеї художнього промислу були представлені здебільшого праці з історії культури та прикладного мистецтва: вироби з металу, дерева, текстилю, кераміки і скла. У 16 залах цього музею була розміщена Національна галерея міста Львова, де були представлені польське малярство та різьбярство з середини XIX ст. Збірка галереї

⁹ Детальніше про діяльність Земського архіву див.: *Сварник І.* Архівна справа в Галичині. – С. 329–330; *Доліновський В.* Організація та діяльність Земського архіву у Львові (1919–1933 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 27.00.02 “Документознавство, архівознавство” / В. Доліновський; Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. – Київ, 2014. – 20 с.; *Tomczak A.* Zarys dziejów archiwów polskich / A. Tomczak. – Toruń, 1980. – Cz. 2: Od wybuchu I Wojny Światowej do roku 1978. – 279 s.

¹⁰ *Pisulińska J.* Lwowskie środowisko historyczne w okresie międzywojennym (1918–1939) / J. Pisulińska. – Rzeszów, 2012. – S. 88.

¹¹ Доповідна записка Голові Тимчасового управління по Львівській області Миколі Мацкові та секретареві ЦК КП(б)У Микиті Хрущову в справі реорганізації львівських музеїв, бібліотек та архівів від 1 грудня 1939 р. // Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаніка: переміщення і втрати фондів. Т. 1 (1939–1945): збірник документів і матеріалів / [упоряд.: Г. Сварник (керівник), Р. Дзюбан, М. Кривенко, Л. Кусий, В. Муравський; наук. ред.: Я. Дашкевич, М. Романюк, Г. Сварник]. – Львів, 2010 – С. 11; Протокол засідання Комісії з охорони пам'яток культури при Тимчасовому управлінні у Львівській області про визначення музеїв, бібліотек і архівів, які мають стати державними від 30 листопада 1939 р. // Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаніка: переміщення і втрати фондів. Т. 1 (1939–1945). – С. 9.

¹² *Горбачевський Т.* Національно-релігійне та культурно-мистецьке життя поляків у Львові в міжвоєнний період (1919–1939 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Т. Горбачевський. – Львів, 2013. – С. 165–166.

налічувала 1276 картин, 132 мініатюри, 331 рисунок, 141 пам'ятку різьбярства, 578 медальйонів. Тут експонувалися твори польських та іноземних митців. У 1938 р. до збірок галереї увійшли частини колекцій К. Бруніцького та Л. Пінінського, а в березні 1939 р. – колекція С. Бадені¹³. Експонати Природничого музею, заснованого 1880 р. В. Дзедушицьким для геологів, палеонтологів, етнографів, істориків, усіх тих, хто досліджував доісторичне минуле польських земель, розміщувалися у семи відділах: зоологічному, палеонтологічному, мінералогічному, геологічному, ботанічному, археологічному та етнографічному. У міжвоєнний період через брак фінансування та незначне зацікавлення його фондами наукових працівників музей втратив своє значення¹⁴.

У 1938–1939 рр. у Львові розпочали роботу два нові магістратські музеї: етнографії (керував етнограф О. Прусевич) та археології. Основою колекції Археологічного музею стали збірки Природничого музею та кафедри праісторії Львівського університету¹⁵.

В умовах, коли музейні фонди та експозиції формувалися під впливом політики колонізації, українська громадськість змушена була підтримувати власну національну мережу музеїв. Так, функціонували Музей при Народному домі у Львові (відкритий для загального огляду з 1901 р.), Національний музей ім. митрополита А. Шептицького (1908 р. реорганізований з заснованого 1905 р. Церковного музею), Етнографічний музей НТШ, Доісторичний музей НТШ, Природничий музей НТШ, Історично-воєнний музей при НТШ, Музей Теологічної академії та Музей Ставропігійського інституту, в яких зберігалися багаті збірки археологічних та етнографічних матеріалів, цінні рукописи та стародруки, ікони, портрети, тканини¹⁶.

У Львові також функціонували Музей вірменських старожитностей (експонати представляли розвиток вірменської культури на західноукраїнських теренах), Єврейський музей (зберігалися предмети юдейської старовини, зокрема, обрядові тканини, срібло), Польський шкільний музей, Музей гігієни, Музей пам'яток заслужених польок, Музей Баворовських і Музей Любомирських, музейні експозиції діяли при навчальних закладах – Львівському університеті – ботанічний, зоологічний, геологічний музеї, Львівській політехніці – окремі експозиції з історії техніки та ін.¹⁷.

Поряд з музеями та архівами у Львові діяла низка бібліотек. Насамперед варто виокремити Університетську бібліотеку, яка була однією з трьох інституцій монархії (поряд з віденською та празькою), з якої видавалося найбільше книг. Тут зберігався не лише багатий книжковий фонд та іноземні часописи (усього близько

¹³ Детальніше про експонати Національної галереї міста Львова див.: *Dziela polskie w Lwowskiej Galerii Sztuki: Przewodnik* / [tekst i uklad graficzny J. Biriulow]. – Lwów, 2003. – 36 s.; *Горбачевський Т.* Національно-релігійне та культурно-мистецьке життя поляків... – С. 166.

¹⁴ *Pisulińska J.* Lwowskie środowisko historyczne w okresie międzywojennym (1918–1939). – S. 89–90.

¹⁵ *Терський С.* Реформування музеїв Галичини на початку Другої світової війни / С. Терський [Електронний ресурс]. – С. 145–146. – Режим доступу: <http://www.asv.gov.ua/content/nauka/editions/19/2013-19/144-155.pdf>

¹⁶ *Свенціцький І.* Музеї і книгозбірні сучасної України / І. Свенціцький. – Львів, 1927. – 14 с.

¹⁷ *Терський С.* Музеї / С. Терський // *Історія Львова: у 3 т.* [редкол.: Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій]. – Львів, 2007. – Т. 3. – С. 114–115; *Його ж.* Реформування музеїв Галичини... – С. 146.

360 тис. томів), а й цінна збірка монет і медалей¹⁸. В окреслений період справжнього розквіту досяг Національний заклад ім. Оссолінських¹⁹. Оссолінеум був однією з найбагатших польських бібліотек²⁰ і водночас видавничою установою, яка, поряд зі шкільними підручниками, публікувала наукові праці, які збагатили польську науку²¹. Діяльність цієї бібліотеки сприяла також розвитку українознавства та української науки, тут зберігалися цінні матеріали до історії України. Із діяльністю бібліотеки пов'язана доля багатьох українських культурних і наукових діячів, зокрема, М. Шашкевича, Я. Головацького та І. Вагилевича.

З 1857 р. розпочала свою роботу у Львові Поторицька бібліотека Дідушицьких (заснована близько 1815 р. в с. Поториці, нині Сокальського р-ну). Профіль комплектування фондів бібліотеки визначався профілем Природничого музею Дідушицьких, в приміщенні якого вона розмістилася, а тому перевага надавалася виданням з природознавства. У 1939 р. бібліотека налічувала 48222 томи, в тому числі 4 інкунабули, 43 папки брошур і листівок, 334 рукописи, 1820 автографів, 3000 гравюр²². Того ж року бібліотеку було націоналізовано і передано до Оссолінеуму. Така ж доля за часів Другої світової війни спіткала Бібліотеку Баворовських (налічувала близько 38 тис. матеріалів, в тому числі 30 інкунабул і понад 1200 рукописів)²³ і Бібліотеку Павліковських (налічувала понад 20 тис. рукописних і друкованих джерел)²⁴.

У міжвоєнний період продовжували роботу бібліотеки, засновані міською владою у 70-х роках XIX ст.: Бібліотека промислового музею, матеріали якої стосувалися історії мистецтва, культури та мистецтвознавства, Бібліотека при архіві давніх актів, завданням якої було зберігати матеріали з питань політики, суспільної діяльності, економічного та культурного розвитку Львова.

Фонди заснованої 1917 р. Міської публічної бібліотеки початково налічували 12314 документів, що накопичилися при Архіві давніх актів і стосувалися історії львівської громади часів середньовіччя. Ця бібліотека була покликана створити науковцям належні умови для проведення досліджень у галузі культури та історії

¹⁸ *Pisulińska J.* Lwowskie środowisko historyczne w okresie międzywojennym (1918–1939). – S. 33; *Stopka K.* Nauki historyczne na Uniwersytecie Lwowskim / K. Stopka // *Universitati Leopoliensi: trecentesimo quinquagesimum anniversarium suae fundationis celebranti in memoriam* / [red. t. W. Lohman]. – Kraków, 2011. – S. 229; *Mańkowski T.* Życie naukowe współczesnego Lwowa / T. Mańkowski // *Nauka Polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój.* – 1934. – R. 19. – S. 137.

¹⁹ *Portrety Ossolińskie, antologia wspomnień* / [wybrał, opracował i biogramami opatrzył E. Adamczak]. – Wrocław, 1992. – 274 s.

²⁰ У 1894 р. фонд бібліотеки становили 15571 томів книг, 1800 рукописів, 110 дипломів і 1000 гравюр, а 1936 р. фонд уже налічував 37858 прим., у тому числі 25059 книг, 1642 рукописи, 45 інкунабул, 11000 гравюр, 112 дипломів, 302 ікони, а також мапи, ноты, медалі та архівні матеріали. Детальніше про це див.: *Кунанець Н.* Наукові бібліотеки Львова XIX – початку XX ст., орієнтовані на польського читача: заснування та формування фондів / Н. Кунанець // *Бібліотечний вісник.* – 2006. – № 4. – С. 54–55.

²¹ *Mańkowski T.* Życie naukowe współczesnego Lwowa. – S. 138–139.

²² *Кунанець Н.* Наукові бібліотеки Львова XIX – початку XX ст. ... – С. 56.

²³ Акт передачі приміщень, рукописів, книжок і музейних збірок Фондації ім. Баворовських до складу Львівської філії Бібліотеки АН УРСР. 1 лютого 1940 р. / Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів. Т. 1 (1939–1945). – С. 29–34; *Mańkowski T.* Życie naukowe współczesnego Lwowa. – S. 139.

²⁴ *Pisulińska J.* Lwowskie środowisko historyczne w okresie międzywojennym (1918–1939). – S. 34, 83–84;

Львова²⁵. Такі завдання мали бібліотеки, створені при наукових товариствах. Також у Львові діяла бібліотека Єврейської віросповідної громади.

Серед найважливіших українських установ того часу – бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка (українські стародруки XVI–XVIII ст., рукописи XVI–XX ст., українознавча література); бібліотека Народного дому (понад 80 тис. томів основного книжкового фонду, а також цінні колекції рукописів і стародруків); бібліотека о. о. Василіан в монастирі св. Онуфрія (архівні матеріали василіанських монастирів, книжковий фонд налічував понад 40 тис. книг, а кількість рукописів і рідкісних видань коливалася від 600 до 1000 одиниць); бібліотека Українського національного музею ім. митрополита А. Шептицького (українські рукописи XIV–XVIII ст., грамоти та акти XV–XVIII ст., церковні метрики та розпорядження влади XVII–XVIII ст., кирилівські та латинські стародруки XV–XIX ст., особисті книгозбірні українських учених); бібліотека Ставропігійського інституту (рукописи, церковні друки та стародруки, кириличні євангелії XV–XVIII ст., численна колекція літургійних книг); Головна бібліотека товариства “Просвіта” (наукові, науково-популярні видання та художні твори, переважно українознавчі, рукописи, стародруки, карти та альбоми); бібліотека Богословського наукового товариства (стародруки XVII ст., рукописи та богословська література); бібліотека “Студіон” при монастирі студитів (здебільшого література з візантології, загалом близько 60 тис. томів); бібліотека при Церкві св. Юра у Львові (збірки книжок і рукописів до минулого українського народу)²⁶ та ін.

Театри та кінотеатри

У 1918 р. у новоствореній Польській державі діяло 18 постійних театрів, і їх кількість поступово зростала. Унаслідок економічної кризи 30-х років їх залишилося

²⁵ *Кунанець Н.* Наукові бібліотеки Львова XIX – початку XX ст. ... – С. 56–59, 62; *Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej: informator* / [pod red. B. Bieńkowskiej]. – Poznań, 1998. – 795 s.

²⁶ Детальніше про діяльність українських бібліотек див.: *Кревецький І.* Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові / І. Кревецький. – Львів, 1923. – 16 с.; Акт передачі бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка у Львові від 10.02.1940 р. до складу Львівської філії Бібліотеки АН УРСР / Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаніка: переміщення і втрати фондів. Т. 1 (1939–1945). – С. 39–44; Акт передачі бібліотеки “Народного Дому” від 7.02.1940 р. до складу Львівської філії Бібліотеки АН УРСР / Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаніка: переміщення і втрати фондів. Т. 1 (1939–1945). – С. 37–39; *Свенцицькій І.* Описаніє иноязычных и новейших карпаторусских рукописей бібліотеки “Народного Дома” во Львові / І. Свенцицькій. – Львов, 1905. – 64 с.; *Ковальська О.* Віхи історії Львівської Святоонуфріївської бібліотеки [Електронний ресурс] / О. Ковальська // Місіонар. – Режим доступу: <http://www.misionar.info/doslidzhennya/2908.html>; *Кунанець Н.* Бібліотека Національного музею: до історіографії питання / Н. Кунанець // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 9. – С. 40–42; *Опись Музея Ставропігійскаго Института во Львові* / По порученію Совета составил И. С. Свенцицькій. – Львов, 1908. – 248 с.; *Кунанець Н.* Колекції і зібрання у фондах наукових бібліотек Львова (кінець XVIII – початок XX ст.) / Н. Кунанець // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – Вип. 28. – С. 368–369; Протокол засідання комісії з передачі бібліотеки “Студіону” від 12.02.1940 р. до фондів Львівської філії Бібліотеки АН УРСР / Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаніка: переміщення і втрати фондів. Т. 1 (1939–1945). – С. 45–49; *Дорошенко В.* Бібліотеки / В. Дорошенко // *Енциклопедія українознавства. Загальна частина: Перевидання у Україні.* – Репринтне відтворення видання 1949 р. – Київ, 1995. – Т. 3. – С. 801–1230.

22. Під час кризи міські бюджети здебільшого були неспроможні субвенціювати театральну галузь, тому театри почали розвиватися за кошти меценатів. Враховуючи пропагандистські можливості театрів, влада тримала їх під політичним контролем: безпосередній нагляд за ними здійснювало Міністерство внутрішніх справ, яке видавало циркуляри з чіткими вимогами щодо функціонування мандрівних труп²⁷.

У міжвоєнні роки у Львові діяли польські, єврейські та українські театри. 3-поміж польських театрів провідне становище посідав Миський театр, зокрема, його сцени функціонували в Великому (ставили драми та опери) та Малому (показували комедії та драматичні постановки в музичній обробці) театрах, а також театрі “Новинки” (ставили оперетки та фарси), до Миського театру належав і театр “Розмаїтості”. У репертуарі театрів переважали твори світової класики та польської драматургії, високим був і рівень акторської майстерності²⁸.

Значного розвитку набув театр малих форм, представлений літературними кабаре (“Четвірка”, “Семафор”, “Крива Латарня” та ін.) та ревію-театрами, які презентували глядачам літературні “шаржі”, пародії, пасквілі з музичним супроводом. Активно розвивалися аматорські театри, які залучали переважно молодь і виконували насамперед виховну функцію. Розвитку цих театральних колективів сприяв Союз театрів і народних хорів, головним завданням якого було піднесення культури та освіти широких верств населення Львова шляхом організації театральних, хорових і музичних виступів²⁹.

У Львові діяв один єврейський театр по вул. Ягеллонській, його директором був Л. Гімпл. Історичні драми, комедії та фарси тут ставилися переважно польською мовою, рідше – їдишем. Водночас єврейські актори активно виступали на сценах польських театрів, зокрема, у театрах “Семафор” і “Розмаїтості” діяли спільні польсько-єврейські трупи³⁰.

Український театральний процес репрезентував єдиний професійний театр товариства “Українська бесіда”, крім того, діяли численні українські театральні трупи. Наприклад, трупа “Українська бесіда” під керівництвом В. Коссака діяла у Львові з вересня 1919 до 1924 р. У репертуарі трупи переважали розважальні, народно-побутові вистави. Як зазначає дослідниця О. Боньковська, театр товариства “Українська бесіда” окреслив основні засади високомистецької, національно-виховної та розважальної функції театального мистецтва, був рушієм у розвитку українського театру³¹.

²⁷ Боньковська О. Театральне мистецтво на західноукраїнських землях у 1918–1939 роках / О. Боньковська [Електронний ресурс]. – С. 42–43. – Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/43647/05-Bonkovska.pdf?sequence=1>

²⁸ Гарбозюк М. Театр / М. Гарбозюк // Історія Львова. – Т. 3. – С. 124; Lisowska M. Teatr lwowski w latach 1918–1939 / M. Lisowska [Електронний ресурс] // Semper Fidelis. – 1995. – № 1. – Режим доступу: <http://www.lwow.home.pl/semper/teatr18-39.html>; Hutnikiewicz A. Życie artystyczne Lwowa w latach międzywojennych / A. Hutnikiewicz [Електронний ресурс] // Semper Fidelis. – 1994. – № 3. – Режим доступу: <http://www.lwow.home.pl/semper/hutnikiewicz.html>.

²⁹ Горбачевський Т. Польський театр у Львові в міжвоєнний період ХХ століття / Т. Горбачевський // Красзнавство. – 2012. – № 4. – С. 170–173.

³⁰ Historia Żydów lwowskich / wg dr. J. Schalla [Електронний ресурс] // Semper Fidelis. – 1998. – № 3. – Режим доступу: <http://www.lwow.home.pl/semper/z-lwowsy.html>

³¹ Боньковська О. Театральне мистецтво на західноукраїнських землях у 1918–1939 роках [Електронний ресурс]. – С. 36–39.

З 1920 р. у Львові розпочав роботу “Український незалежний театр” з тричленною управою у складі М. Бенцалю (режисер), Я. Ясень-Славенка (секретар) і Г. Нички (адміністратор). Тут ставилися вистави з новітнього українського та європейського репертуару. Саме цей театр став передвісником нової доби в історії українського театру, її започаткував режисер О. Загаров, який 1921 р. прибув у Галичину. Ядро драматичного ансамблю творили такі знані актори, як М. Крушельницький, М. Бенцаль, С. Стадник (дружина Й. Стадника, режисера опери та оперети цього театру), Г. Борисоглібська, Г. Совачева та ін. О. Загаров вдалося якісно змінити репертуар театру і принципи сценічної реалізації, зокрема, він запровадив нові методи реалістично-психологічного стилю гри та режисури. Однак через фінансові труднощі 1922 р. йому довелося полишити Львів, а театральна трупа, яку очолив Й. Стадник, продовжила свою діяльність, представляючи в різних містах Галичини свій оперетковий репертуар³².

У 1926 р. у Львові упродовж п’яти місяців діяв Незалежний людський театр, організований на засадах національного характеру. Репертуар театру складався з популярних українських та іноземних історично-побутових драм і комедій³³.

В умовах польської влади в Галичині українським театральним мистецтвом опікувалися громадські організації “Просвіта”, “Січ”, “Сокіл”. Так, під протекторатом “Просвіти” за ініціативи А. Будзиновського був створений львівський мандрівний, так званий навчальний, “Український просвітянський театр”, який діяв у 1928–1929 рр. Програма театру передбачала широку репрезентативну сценічну діяльність у галицьких селах, залучення місцевих аматорів і хористів, проведення коротких драматичних курсів, а також фахову підготовку акторів і режисерів. Репертуар театру складався з 36 вистав, в основу яких були покладені драматичні твори як українських, так і європейських авторів. Театр припинив своє існування через фінансові труднощі³⁴.

Попри відсутність постійного професійного українського театру, нетривале існування театральних труп, фінансові труднощі, театральним колективам все ж вдалося ознайомити публіку з новим українським і західноєвропейським театральним репертуаром.

У розвитку львівського кінематографу міжвоєнного періоду виокремлюють два етапи: німе кіно (1918–1929) і звукове кіно (1929–1939). Кіномистецтво 1918–1939 рр. поставило перед собою важливі політичні, суспільні й естетичні завдання й успішно їх виконало. У 20-х роках ХХ ст. у Львові продовжували працювати за незмінними адресами 15 кінотеатрів, які склали поважну конкуренцію театрам. Глядачі мали змогу переглядати майже всі фільми, створені американськими, німецькими, італійськими, польськими та іншими митцями³⁵. До прикладу, у 1930 р. відвідуваність кінотеатрів становила більше 11 разів у рік

³² Горбачевський Т. Польський театр у Львові... – С. 173.

³³ Новинки. Людський Театр у Львові // Діло. – 1926. – 19 листопада.

³⁴ Боньковська О. Театральне мистецтво на західноукраїнських землях у 1918–1939 роках. – С. 39–45.

³⁵ Гершевська Б. Джерела з історії кіно у Східній Галичині в 1896–1939 рр. / Б. Гершевська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=16646&chapter=1>; Гершевська Б. З історії культури кіно у Львові 1918–1939 / Б. Гершевська / [перекл. з пол. вступ, розділ 1 І. Магдиш, розділ 2 Я. Пехати]. – Львів, 2004. – С. 33, 35.

на одного мешканця, що було третім показником у Польщі після таких міст, як Варшава (12,2) та Лодзь (12,3)³⁶.

З появою звукового кіно кількість кінотеатрів почала стрімко зростати. Так, у 30-х роках з'явилося 11 нових об'єктів такого типу. Загалом до 1939 р. у Львові працював 31 звуковий кінотеатр. Окрім фахової діяльності, кінотеатри не лише демонстрували фільми, а й співпрацювали з громадськими об'єднаннями в організації культурно-освітніх заходів. Популяризацією фільмів займалися Львівське відділення Народного університету ім. А. Міцкевича, Технологічний інститут Політехніки, Технічний інститут Торгово-промислової палати, товариство “Народна школа”. У кінотеатрах влаштовувалися спеціальні сеанси для молоді і школярів, демонструвалися наукові або науково-популярні фільми³⁷. Зокрема, кінотеатр “Марисенька” фактично спеціалізувався на кінопоказах для школярів. Осередки кіно діяли при деяких школах. Марійське товариство молоді у Львові 1924 р. створило кінематографічну секцію, члени якої виступали перед показами фільмів природничої чи історичної тематики з відповідними лекціями³⁸.

У 30-х роках у Львові небайдужі до проблем розвитку кіно люди почали об'єднуватися в кіноклуби. Зокрема, 1932 р. з ініціативи С. Скоди, С. Кавини та Б. Левицького, був створений кіноклуб “Авангард”, а 1937 р. з ініціативи В. Ромера – “Кіноклуб”, який діяв як секція Львівського фотографічного товариства. Кінодискусії, які точилися на засіданнях кіноклубів, транслювалися львівською станцією “Польського радіо”³⁹.

Телебачення та радіомовлення

Появі та розвитку радіомовлення у Львові сприяли аматорські клуби радіолюбителів. Вагомий внесок у розвиток радіозв'язку завдяки співпраці з Львівською політехнікою, Університетом ім. Яна Казимира та технічній підтримці військових зробив Львівський клуб короткохвильового радіо. Діяльність клубу охоплювала такі напрямки: експериментальна діяльність, навчальні радіотелеграфічні курси, налагодження контактів з радіоаматорами інших країн⁴⁰.

У Львові радіостанція “Польського радіо” потужністю 1,5 кіловат на середній хвилі 385,1 м уперше вийшла в ефір 15 січня 1930 р. Акціонерне товариство “Польське радіо”, створене у Львові 1929 р., складалося з трьох відділів: технічного, радіопрограм і загального (затверджував радіопередачі)⁴¹.

Львівське радіо розпочало свою роботу 13 лютого 1930 р. Його програми ділилися на два блоки: інформаційно-пропагандистські та музично-розважальні. Оскільки радіо входило в об'єднану систему “Польського радіо”, воно пропагувало насамперед польську культуру, зокрема, виконувало культурно-пропагандистську,

³⁶ Горбачевський Т. Національно-релігійне та культурно-мистецьке життя... – С. 118.

³⁷ Гершевська Б. З історії культури кіно у Львові 1918–1939. – С. 35, 37.

³⁸ Лепак О. Кіно і освіта у міжвоєнному Львові / О. Лепак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lvivcenter.org/uk/lia/posts/cinema-and-education/>

³⁹ Бучко Р. Кіно / Р. Бучко // Історія Львова. – Т. 3. – С. 144–146.

⁴⁰ Детальніше про діяльність Львівського клубу короткохвильового радіо див.: Ciepielowski T. Lwowski Klub Krótkofalowców / T. Ciepielowski, G. Czlijanec. – Warszawa, 2008. – S. 11–15.

⁴¹ Горбачевський Т. С. Національно-релігійне та культурно-мистецьке життя поляків... – С. 123–128.

освітню, розважальну функції⁴². Українцям надавався обмежений час для виступів, а музичну програму добирив музикознавець Ф. Колесса. Більшість текстів програм попередньо треба було узгоджувати з Міністерством пошти та телеграфу, якому підпорядковувалося “Польське радіо”. Українська музика вперше прозвучала в ефірі в квітні 1936 р., це була опера “Запорожець за Дунаєм” С. Гулака-Артемовського. До участі у цій передачі були запрошені М. Сокіл, М. Сабат-Свирська, І. Романовський, В. Балтарович, М. Мартіні, О. Сушківна. Зміст твору було подано польською мовою⁴³.

Після вдалого експерименту з надання і отримання телевізійного сигналу громадськість Львова почала виявляти інтерес до телебачення. Так, 20 і 27 січня 1934 р. з ініціативи З. Кастановича, техніків місцевої радіостанції у співпраці з Львівським краєзнавчим товариством і з використанням апаратури кінопрокату “Оріон” було організовано першу в Польщі передачу телевізійного сигналу в межах “краєзнавчих чаювань”, які щосуботи о 18.00 відбувалися у світлиці краєзнавчого товариства. Трансляція зображення, скоригованого зі звуком і показаного на спеціальному екрані (декламація вірша К. Вецинецького “Фільм” з “тіньовою ілюстрацією”, підготовленою Г. Синаєвським), стала важливою подією у житті міста. Через три роки, 10 квітня 1937 р. у приміщенні краєзнавчого товариства місцева радіостанція встановила радіо-екран і, приєднавши його до варшавського ретранслятора, провела прямий телевізійний ефір між 7.00 та 8.00 ранку під час програми “Коли встають ранкові зорі”. Ці експерименти львівських радистів, техніків і кінематографістів значно поживили зацікавлення телебаченням⁴⁴.

Народне шкільництво

У 20-х роках ХХ ст. у Львові діяло 84 початкових навчальних заклади, це були переважно школи вищого рівня. Так, у 1929/30 н. р. із 43 публічних шкіл (17 чоловічих, 21 жіноча, 5 коєдифікаційних) 38 були семикласними. У цих школах діяло 440 відділів і працювало 530 педагогів (без урахування учителів гебрійської мови)⁴⁵. Зі збільшенням у Львові кількості дітей шкільного віку з 16827 у 1927/28 н. р. до 19992 у 1929/30 н. р. у класах нерідко навчалося близько 60 учнів, що погіршувало умови праці вчителів та ускладнювало навчальний процес. Ситуації не поліпшила і діяльність 22 приватних навчальних закладів.

Розвиток шкільництва національних меншин міста загальмувався, про що свідчать статистичні відомості: з 84 початкових навчальних закладів 6 були польськомовними, 7 – українськомовними, у 35 поряд із польською мовою деякі предмети викладалися українською, а в 36 поряд із польською викладалися мови інших

⁴² *Дмитровський Є.* Польські музичні радіопередачі зі Львова в 30-ті роки минулого століття / Є. Дмитровський // Теле- та радіожурналістика: зб. наук. праць. – Львів, 2013. – Вип. 12. – С. 93.

⁴³ *Горбачевський Т.* Інформаційно-культурний простір радіомовлення у міжвоєнному Львові (1921–1939 рр.) / Т. Горбачевський // Гілея: науковий вісник. – Київ, 2012. – Вип. 66. – С. 157–160.

⁴⁴ *Гершевська Б.* Так починалося телебачення / Б. Гершевська / [вступ. слово і перекл. з пол. Р. Бучка] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ktm.ukma.kiev.ua/show_content.php?id=363

⁴⁵ *Bonusiak A.* *Lwów w latach 1918–1939. Ludność – Przestrzeń – Samorząd* / A. Bonusiak. – Rzeszów, 2000. – S. 237.

національних меншин⁴⁶. Однак ці 36 шкіл *de facto* були польськими, оскільки в них інші мови, зокрема, німецьку, французьку, вивчали лише як окремий предмет. У більшості із 35 шкіл з польською та українською мовами навчання українська мова також була окремим предметом. За даними, наведеними польським дослідником М. Фальським, у 1930–1931 рр. у Львові було лише шість двомовних польсько-українських шкіл, а в 28 українська мова вивчалася як навчальний предмет⁴⁷. Український державний початковий навчальний заклад у Львові був лише один – школа ім. М. Шашкевича, багаторічним директором якої був ад’ютант С. Петлюри В. Бень. Ініціаторами створення українських приватних шкіл і закладів позашкільного виховання молоді переважно виступали члени українських товариств “Рідна школа”, “Просвіта”, “Учительська громада”, “Взаємна поміч українського учительства”, “Товариства українських наукових викладів ім. Петра Могили” та ін.⁴⁸. Однак навіть у цих нечисленних приватних школах польська влада всіляко намагалася обмежити навчання учнів за українськими підручниками та пильно стежила за дотриманням програми навчання польської мови, польської історії та географії.

Не набагато сприятливішими були умови для розвитку німецької початкової освіти. У 1926/27 н. р. у Львівському воєводстві учні німецького походження мали 3 державні школи, 27 народних і 36 приватних⁴⁹. Зокрема, у Львові діяла підпорядкована релігійній парафії семикласна школа протестантської громади. У державних школах навчання велось польською мовою, а освітні заклади підпорядковувалися Міністерству віросповідань та освіти. У приватних німецьких школах навчалася лише половина учнів німецького походження, решта ж відвідували польські, українські чи утравістичні школи⁵⁰.

Початкові освітні заклади були типовими зразками ортодоксально-конфесійної школи Німеччини, перебували на повному утриманні німецьких громад і підпорядковувалися лютеранському духовенству. Завдяки фінансовій підтримці з боку Німеччини вони були набагато краще оснащені, ніж українські, а подекуди – й польські. Попри те що початкова освіта німецької меншини на той час перебувала на вищому рівні, ніж освіта українців, а подекуди – й поляків, школярам вона давала лише мінімальні знання, з якими молодь могла вступати лише до ремісничих шкіл, – гімназії для них були недоступні⁵¹.

Розвиток єврейського шкільництва ускладнювався як політикою колонізації, так і неоднорідністю єврейського середовища. Державні школи для єврейської молоді з польською мовою викладання від польських різнилися лише двогодним

⁴⁶ *Romer E.* Polski stan posiadania na południowym wschodzie Rzeczypospolitej: referat wygłoszony na zebraniu obywatelskim we Lwowie 21. II. 1937 / E. Romer. – Lwów, 1937. – S. 10.

⁴⁷ *Szkoły Rzeczypospolitej Polskiej w roku szkolnym 1930–1931* / [pod red. M. Falski]. – Warszawa, 1933. – S. 403–404.

⁴⁸ *Герасимович І.* Українські землі під Польщею / [І. Герасимович, В. Кубійович, В. Мудрий, В. Островський та ін.] // *Енциклопедія українознавства: перевидання в Україні.* – Київ, 1995. – С. 948.

⁴⁹ *Сіреджук П.* Соціально-економічне становище і культурне життя німецької меншини Східної Галичини (20–30-ті роки ХХ ст.) / П. Сіреджук. – Тернопіль, 2008. – С. 248, 250.

⁵⁰ *Mauersberg S.* Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918–1939 / S. Mauersberg. – Wrocław; Warszawa; Kwaków, 1968. – S. 150–151.

⁵¹ *Сіреджук П.* Соціально-економічне становище і культурне життя німецької меншини... – С. 250–255.

курсом іудаїзму, та відсутністю занять у суботи та в єврейські свята. Єврейське приватне шкільництво, через відмінності у суспільно-політичних орієнтаціях в єврейському середовищі, було представлене різними типами шкіл з різною мовою навчання (ідиш, гебраїська, польська та ін.)⁵².

Інтереси львівських євреїв, незалежно від політичних поглядів, приналежності до ортодоксального іудаїзму, хасидизму чи реформованої синагоги, представляла Єврейська релігійна громада, яка активно опікувалася приватним шкільництвом. Зокрема, утримувала власну загальноосвітню школу ім. Абрагама Кона (діяла до 1941 р.). Спочатку ця школа була чотирирічною, згодом стала семирічною, вона давала світську і релігійну освіту, базовану на вивченні давньоєврейської мови і культури, тут за спеціальною програмою навчалися також глухонімі діти⁵³.

Інші нечисленні етнічні групи Львова в окреслений період приватних шкіл з рідною мовою навчання не мали, їхня молодь здобувала освіту в польських, німецьких, українських державних чи приватних школах. Позашкільні навчальні курси релігії, вірменської мови та культури організовувала у своїх храмах вірменська громада, в середовищі чеської етнічної групи культурно-освітню діяльність провадило товариство “Чеська бесіда”⁵⁴.

Частка польського уряду у фінансуванні шкільництва була дуже малою. Відповідно до звіту львівського воєводи, на школи Львова у 1931–1932 рр. було спрямовано лише 5,3% бюджету, у 1932–1933 рр. – 5,4%, а в 1934–1935 – 5%. Саме тому сотні тисяч дітей національних меншин опинилися поза народними школами з рідною мовою навчання⁵⁵.

Середнє шкільництво

У міжвоєнні роки у Львові функціонувало 15 державних і 18 приватних середніх шкіл. Учителів готували в 6 державних і 6 приватних учительських семінаріях. Зі збільшенням населення у 30-х роках постала необхідність розбудови середнього шкільництва міста. Так, у 1935/36 н. р. діяло 12 державних польських гімназій, 2 українських, 13 приватних середніх шкіл, одна – німецька та одна єврейська, а також 5 торговельних шкіл, 10 технічно-промислових (з них 6 жіночих)⁵⁶.

Середнє шкільництво етнічних груп, як і початкові навчальні заклади, зазнало значних утисків. В окреслений період у Львові діяли дві українські державні гімназії: академічна та її філія, а також одна приватна з українською мовою викладання⁵⁷. Ще одним типом середніх шкіл були фахові школи. Шкільна реформа 1932 р. зумовила збільшення кількості українських фахових шкіл і зміну організаційної

⁵² Чорній П. Етнічні групи Галичини міжвоєнного періоду (1919–1939 рр.): демографічні та етнокультурні процеси: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / П. Чорній. – Львів, 2011. – С. 170.

⁵³ Меламед В. Між двома Світовими війнами (1919–1939 р.) [Електронний ресурс] / В. Меламед // Незалежний культурологічний часопис “І”. – 2008. – Ч. 51. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/melamed6.htm>

⁵⁴ Чорній П. Етнічні групи Галичини міжвоєнного періоду... – С. 143.

⁵⁵ Гетьманчук М. Між Москвою та Варшавою: українське питання у радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.): монографія / М. Гетьманчук. – Львів, 2008. – С. 242.

⁵⁶ Bonusiak A. Lwów w latach 1918–1939... – S. 238.

⁵⁷ Syrnyk M. Ukraińcy w Polsce 1918–1939: Oświata i szkolnictwo / M. Syrnyk. – Wrocław, 1996. – S. 63.

структури фахового шкільництва. На початку ХХ ст. у Львові існувало 5 українських приватних фахових шкіл: акушерська, ветеринарна, лісового господарства, нижча лісового господарства, художня. У 1932/33 н. р. у Львові діяло 6 українських фахових шкіл. Частиною з них опікувалося товариство “Рідна школа”. Також товариство утримувало у Львові купецьку гімназію, в якій 1929 р. налічувалося 285 учнів, а в 1924 р. під його опіку перейшла Торговельна школа “Просвіти”⁵⁸. У Львові також діяла торговельно-кооперативна школа, де, окрім торговельно-кооперативної справи, навчали бухгалтерському обліку, машинопису та стенографії⁵⁹. Окрім того, тут були дві фахово-доповнювальні школи. Поглиблювати свої знання і вдосконалюватись як особистості учні фахових шкіл могли за допомогою шкільних гуртків, бібліотек, читалень, а також участі у спортивних змаганнях, краєзнавчих екскурсіях і різноманітних святкуваннях визначних національних дат⁶⁰.

До реформи 1932 р. українські вчителі здобували освіту в семи утравістичних учительських семінаріях, після реформи мовою навчання вчителів стала польська. З 1934/35 н. р. єдиним закладом з українською мовою викладання була вчительська семінарія, якою опікувалися сестри чину св. Василя Великого⁶¹, в ній навчалися майбутні вихователі дошкільних закладів⁶². Викладацький склад семінарії був надзвичайно професійним, тут викладали В. Щурат, Я. Біленький, Р. Цегельський, Я. Гординський та ін. Також при цій гімназії діяли самодіяльні гуртки учнівської молоді, які з часом набули поширення в навчальних закладах Галичини та сприяли поглибленню знань, набуттю навичок самостійної роботи, а також формуванню громадянської позиції. На заняттях гуртків учні також готувалися до відзначення національних свят, вшанування визначних історичних подій, часто заборонених шкільною владою: Першого листопада, битви під Крутами, а також видатних постатей: Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка та ін. Усі ці заходи допомагали виховувати молодь у національному дусі, формувати в неї патріотичні почуття та переконання⁶³.

Потреби німецької та єврейської громад у середній освіті задовольняли приватні навчальні заклади. Німецьке середнє шкільництво у Львові було представлене приватною гімназією з фізико-математичним нахилом, створеною ще за часів ЗУНР, яка утримувалася на кошти міської лютеранської общини. Директором гімназії був Л. Шнайдер. Тут 1921/22 н. р. навчалася 314 гімназистів. Статус шестикласної гімназії отримала 1923/24 н. р. Навчальний заклад мав 13 класів: шість для дівчат і сім для хлопчиків. У 1922/23 н. р. до обов’язкових предметів була долучена польська мова, нею викладали історію (польську і всесвітню), географію, релігієзнавство, літературу, причому уроки польської мови та польської історії були щодня. У гімназії працювали висококваліфіковані педагоги різних національностей: німці, українці,

⁵⁸ *Ступарик Б.* Шкільництво Галичини (1772–1939) / Б. Ступарик. – Івано-Франківськ, 1994. – С. 125.

⁵⁹ *Syrnyk M.* *Українці в Polsce 1918–1939...* – S. 72–73.

⁶⁰ *Кецик У.* Громадянське виховання учнів українських професійних шкіл Галичини (перша третина ХХ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. педагог. наук: спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / У. Кецик. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 11–12.

⁶¹ *Семчишин М.* Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу / М. Семчишин. – 2-ге вид. – Київ, 1993. – С. 489.

⁶² *Syrnyk M.* *Українці в Polsce 1918–1939...* – S. 75–76.

⁶³ *Комісар І.* Становлення української національної школи в Галичині (1920–1939 рр.) / І. Комісар // *Визвольний шлях.* – 2000. – Р. 53. – Кн. 1(622). – С. 29–30.

поляки, євреї. Випускники отримували обсяг знань, який давав їм змогу продовжувати навчання у польських, німецьких, австрійських вищих навчальних закладах⁶⁴.

Потреби єврейської громади в середній освіті задовольняли приватні навчальні заклади, появу яких прискорила запроваджена Законом 1923 р. відсоткова норма навчання євреїв у середніх і вищих навчальних закладах. Важливу роль у розвитку єврейського приватного середнього та професійного шкільництва відіграли культурно-освітні організації “Єврейське товариство шкіл середніх і вищих”, “Товариство з поширення професійної та сільськогосподарської діяльності серед євреїв у Польщі”, “Культура”, “Мітет”, “Союз для поширення професійної освіти серед євреїв Малопольщі” та ін.⁶⁵.

Єврейська громада Львова утримувала власні гімназії, професійні школи та курси: Ремісничу школу ім. А. Коркіса, Жіночу професійну школу, сільськогосподарську ферму на Сигнівці, трирічну професійну школу у приміщенні школи ім. Абрагама Кона⁶⁶. У віданні заснованого на початку 30-х років ХХ ст. у Львові Єврейського товариства комерційних училищ були комерційна гімназія та торгова школа, тут навчалось близько 500 студентів.

З 1919 р. у триповерховому приміщенні, придбаному Єврейським товариством початкової та середньої школи, розмістилися гуманітарна та класична чоловічі гімназії та гуманітарна жіноча гімназія. У 1920 р. кількість класів збільшилася з 23 до 29, працювали 60 педагогів. У цьому ж приміщенні працювала коєдукаційна гімназія, яка готувала викладачів івриту. Навчання у гімназіях велося польською мовою за програмами, затвердженими для державних гімназій Другої Речі Посполитої. Додатково вивчалися іврит та історія євреїв, а також, за вибором, французька та англійська мови. У приміщенні гімназій були добре обладнані хімічна, фізична та біологічна лабораторії, кабінет малювання, майстерні, бібліотека. Усі єврейські гімназії мали “*prawn publiczności*”, тобто їх випускники отримували атестат зрілості такого ж зразка, як і випускники польських державних гімназій. Єврейська молодь також навчалася в польських, українських і німецьких гімназіях⁶⁷.

Підготовку учительських кадрів здійснював Єврейський педагогічний інститут, навчальні програми якого передбачали вивчення Танаха (Старого Заповіту), Талмуду, а також івриту, єврейської історії і сучасної єврейської літератури⁶⁸. Представники єврейської національної меншини Польщі мали змогу здобувати освіту в заснованому 1936 р. Єврейському народному університеті ім. Альберта Ейнштейна. Хоч заклад і не належав до вищих навчальних закладів, керівництво університету – відомі учені та громадські діячі – вважало за необхідне знайомити

⁶⁴ *Сіреджук П.* Соціально-економічне становище і культурне життя німецької меншини... – С. 259–260.

⁶⁵ *Mauersberg S.* Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918–1939. – С. 170.

⁶⁶ *Меламед В.* Між двома Світовими війнами (1919–1939 р.) [Електронний ресурс].

⁶⁷ *Орач Б.* Єврейська освіта у Львові до початку II світової війни / Б. Орач // Збірник матеріалів Наукових конференцій “Збереження єврейської історико-культурної спадщини, як частки української та світової культури: правові, історичні, мистецькі та музейні аспекти” (12–14 листопада 2007, Львів) та “Україно-єврейські взаємини: культурологічні, історичні, соціологічні аспекти”, присвячена 90-й річниці проголошення ЗУНР (27–28 жовтня 2008, Львів). – Львів, 2010. – Ч. 2. – С. 161–164.

⁶⁸ *Меламед В.* Між двома Світовими війнами (1919–1939 р.) [Електронний ресурс].

студентів з найновішими досягненнями в галузі науки та техніки, новинками культури, зокрема, єврейської. До читання лекцій залучалися спеціалісти з різних галузей знань, які працювали на громадських засадах, безплатно⁶⁹.

Вищі навчальні заклади

У міжвоєнні роки у Львові діяли такі вищі навчальні заклади: Університет ім. Яна Казимира, Львівська політехніка, Академія ветеринарної медицини і приватна Вища школа закордонної торгівлі. Характер вищих навчальних закладів мали також Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка, Львівська музична консерваторія ім. К. Шимановського та ін. Ці заклади підпорядковувалися Міністерству віросповідань та освіти, і саме міністр затверджував їх статuti. З 1933 р. ректорів цих установ обирали раз на три роки (раніше – щорічно, як і деканів).

У 1929/30 н. р. у вищих навчальних закладах Львова навчалось 9458 студентів, з них 2262 дівчат (24 %): в Університеті ім. Яна Казимира – 5064 особи, у Львівській політехніці – 2847, Академії ветеринарної медицини – 460, Вищій школі закордонної торгівлі – 759. За кількістю студентів університет посідав третє місце в Польщі, політехніка – сьоме, як і Вища школа закордонної торгівлі, але серед приватних. За даними польського дослідника А. Бонусяка, 55 % студентів цих вищих навчальних закладів були римо-католиками, 25,6 % – євреями, 16,3 % – греко-католиками, 1,4 % – євангелістами, 1,3 % – православними та 0,4 % – інших віросповідань⁷⁰.

Відповідно до Закону про вищі школи Польщі від 13 липня 1920 р.⁷¹ була запроваджена “*numerus clausus*” – відсоткова норма вступу до вищих навчальних закладів представників непольських національностей, а перевага при вступі надавалася молоді, яка служила в польській армії чи закінчила польськомовну школу⁷². Єдиною мовою викладання у всіх навчальних закладах запроваджено польську. Як наслідок, Львівський університет втратив статус двомовного, тут були закриті всі кафедри з українською мовою викладання.

Університет складався з чотирьох факультетів: юридичного, медичного, теологічного і філософського (у 1924/25 н. р. розділений на гуманістичний і математично-природничий). У 1922/23 н. р. в університеті діяло 122 кафедри, на яких працювало 87 звичайних професорів, 5 надзвичайних і 159 осіб допоміжного наукового персоналу. У 1938–1939 рр. тут було 104 кафедри, на яких працювало 64 звичайні, 22 надзвичайні професори та 110 доцентів⁷³.

Активно розбудовувалася також Політехнічна школа, до якої у листопаді 1919 р. були приєднані Рільнична академія в Дублянах і Вища школа лісового господарства у Львові, з яких було сформовано рільничо-лісовий факультет. З січня 1921 р. Політехнічна школа була перейменована на Львівську політехніку. Того ж року в ній з метою підготовки вчителів математики, фізики, хімії й рисунка для

⁶⁹ Орач Б. Єврейська освіта у Львові до початку II світової війни. – С. 164–165.

⁷⁰ Bonusiak A. Lwów w latach 1918–1939... – S. 240–242.

⁷¹ Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich // Dz.U. – 1920. – Nr 72. – Poz. 494. – S. 1277–1294.

⁷² Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1923. – Warszawa, 1924. – R. 2. – Cz. 3. – S. 278.

⁷³ Притула Я. Університет Яна Казимира у Львові (1918–1939) / Я. Притула, Р. Тарнавський // *Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Довідкове видання: в 2 т. – Львів, 2011. – Т. 1. – С. 56–58.*

середніх загальноосвітніх і спеціальних шкіл було відкрито загальний факультет, який діяв до 1933 р. Львівська політехніка отримала статус вищого технічного навчального закладу. У міжвоєнні роки тут діяло шість факультетів: сухопутної та водної інженерії, архітектурний, хімічний, механічний, рільничо-лісовий і загальний. На 74 кафедрах працювали такі знані вчені, як Т. Обмінський, В. Рубінович, К. Вайгель та ін. Навчання тривало 4 роки, а на водному й шляховому відділах факультету сухопутної та водної інженерії – 4,5 року. Кількість студентів невинно зростала: від 1285 осіб у 1919/20 н. р. до 3606 осіб у 1938/39 н. р. Тут діяла одна з найбільших у Європі науково-технічних бібліотек, яка мала статус федеральної.

У 1922 р. Львівська торговельна палата заснувала Вищу школу закордонної торгівлі у Львові, завданням якої було готувати фахівців для роботи у сфері закордонної торгівлі і в консульській службі. Першим ректором школи став А. Павловський. Навчання тут тривало три роки, а з 1931/32 н. р. запроваджено спеціальний навчальний четвертий рік для групи консульсько-експортних і загальноторговельних наук. До навчальної програми цього закладу були включені комерційні, суспільні, правничі та спеціальні предмети⁷⁴. З 1922 по 1938 р. тут навчалосся від 189 до 759 студентів⁷⁵.

У Львівській академії ветеринарної медицини (таку назву вона отримала 12 грудня 1922 р.) з 1922 по 1938 р. щороку навчалосся від 267 до 535 студентів⁷⁶. У міжвоєнні роки в академії працювали такі знані в Європі вчені, як В. Морачевський, А. Клісецький, К. Щудловський, Т. Ольбрихт, А. Травінський та ін. Академія проіснувала до осені 1939 р., а після окупації Польщі Німеччиною була перейменована на Львівський ветеринарний інститут.

У міжвоєнні роки свою діяльність продовжив заснований 1903 р. у Львові з ініціативи А. Вахнянина та С. Людкевича український Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка, який проіснував до 1939 р. З 1925 по 1939 р. заклад очолював В. Барвінський. При інституті діяла мережа філій у містах Галичини. Навчання тут тривало 10 років і складалося з трьох рівнів (шкіл): нижчого та середнього (по 4 класи кожен), а також вищого (2 класи). Станом на 1937 р. в інституті та філіях навчалосся близько 600 студентів і працювало 59 викладачів, – серед яких такі відомі, як А. Вахнянин, С. Людкевич, Ф. Колесса, М. Криницька, Д. Шухевич, А. Вольфсталь, С. Козловська та ін.⁷⁷.

Водночас у Львові діяв заснований 1902 р. з ініціативи А. Нементовської приватний навчальний Музичний інститут, з 1905 р. реорганізований у Львівський музичний інститут, а з 1931 р. він отримав назву Львівська музична консерваторія ім. К. Шимановського. З 1922 р. в ньому працювали такі знані музиканти: піаністи

⁷⁴ Гелей С. Львівська комерційна академія. Нарис історії: монографія / С. Гелей. – Львів: В-во Львівської комерційної академії, 2008. – 624 с.; Шайнер А. Становлення й розвиток системи торговельного шкільництва Другої Речі Посполитої у міжвоєнний період (до питання нормативно-правових та організаційних аспектів функціонування комерційних навчальних закладів Східної Галичини) [Електронне видання] / А. Шайнер. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/ujrn/natural/nvuU/Ped/2011_20/shajner.pdf

⁷⁵ Statystyka szkolnictwa 1932/33. – Warszawa, 1934. – S. 75; Statystyka szkolnictwa 1937/38. – Warszawa, 1939. – S. 82.

⁷⁶ Там же.

⁷⁷ Горак Я. Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка / Я. Горак, В. Костишин // Енциклопедія Львова / [за ред.: А. Козицького, І. Підкови]. – Львів, 2007. – Т. 1. – С. 377.

М. Домбровський та Я. Іллясевич-Стояловська, скрипаль Є. Гаш, композитор і критик С. Барбаг, оперний співак А. Дідур.

Попри розвинену мережу польського вищого шкільництва за статистикою українських студентів у вищих навчальних закладах було близько 3000, або 6 % усіх студентів Польщі. Такий малий відсоток українців був наслідком дискримінаційної освітньої політики Польщі стосовно національних меншин. Позбавлена можливості здобувати повною мірою освіту у вищих навчальних закладах Галичини українська спільнота започаткувала створення університетських курсів, покликаних замінити скасовані українські кафедри. Однак легальні курси, засновані Товариством українських наукових викладів ім. П. Могили та Ставропігійським братством, наштовхнулися на заборону.

Нелегальні університетські курси з філософським, правничим і медичним відділами були організовані 1920 р., а з липня 1921 р. з ініціативи НТШ, Товариства українських наукових викладів ім. П. Могили, Ставропігійського інституту реорганізовані в Таємний український університет у Львові, який діяв нелегально на громадських засадах. У перший рік існування в університеті діяли три факультети – медичний, філософський та юридичний з 58 кафедрами. Згодом було створено технічний відділ, на базі якого з 1922 до 1925 р. діяла Українська (таємна) висока політехнічна школа. З 1924 р. розпочалося навчання студентів на факультеті мистецтва під керівництвом С. Новаківського. Першим ректором університету було обрано В. Щурата, згодом – М. Панчишина, М. Чайковського, Є. Давидяка. Станом на 1921/22 н. р. тут навчалось 1028 студентів (на філософському та юридичному факультетах навчання тривало чотири роки, на медичному – два), які мали змогу продовжувати навчання у вищих навчальних закладах Чехословаччини, Австрії, Німеччини, Югославії⁷⁸. Однак постійні переслідування з боку польської влади, заборона службовцям державних установ працювати в університеті, дискримінація випускників, недостатня матеріальна база та брак коштів призвели до припинення його діяльності у 1925 р.⁷⁹

Подібна доля спіткала й Високу політехнічну школу, яка існувала з 1922 до 1925 р. і фактично була технічним відділом Таємного університету. Створена на основі однорічних політехнічних курсів, які розпочали роботу в травні 1921 р. за ініціативи українських учених, які викладали тут загальнотеоретичні предмети, та за підтримки митрополита А. Шептицького, школа спочатку мала три відділи (факультети): загальний, машинний (машинобудівний) і лісничий (лісничо-агрономічний); згодом з'явилися хімічний і мистецький. У школі працювало близько 30 викладачів. Навчання тут тривало два роки (чотири семестри). Далі студенти мали змогу продовжити навчання у вищих навчальних закладах Чехословаччини, Австрії, Німеччини, Югославії. Навчалось у школі 1921/22 н. р. 112 осіб, 1922/23 – 156, 1923/24 – 100⁸⁰. Після закриття закладу 1925 р. все його майно, як і у випадку з університетом, перейшло тим українським організаціям, які надавали йому фінансову підтримку.

⁷⁸ Гетьманчук М. Між Москвою та Варшавою... – С. 244.

⁷⁹ Качмар В. Проблема українського університету у Львові в кінці XIX ст.: суспільно-політичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 "Історія України"/ В. Качмар. – Львів, 1999. – 21 с.

⁸⁰ Сырнык М. Українсь у Polsce 1918–1939... – S. 107.

Можливість українському студентству здобувати освіту надавала також заснована 1928 р. з ініціативи митрополита А. Шептицького греко-католицька Теологічна академія у Львові, що проіснувала до 1944 р. (з вересня 1939 р. упродовж двох років періодично заняття проводив лише Й. Сліпий). Академія була створена на основі тимчасового теологічного відділу, організованого в Духовній семінарії для студентів Львівського університету після закриття тут українських кафедр. Першим ректором закладу на трілітню каденцію митрополит призначив Й. Сліпого. До 1932 р. тут діяв лише теологічний відділ з 12 кафедрами (навчання тривало п'ять років), а з жовтня 1932 р. – філософський з 6 кафедрами (навчання тривало чотири роки). В академії працювало близько 20 викладачів, серед них митрополит А. Шептицький, єпископ М. Чарнецький, отці Т. Мишковський, М. Конрад, світські професори М. Чубатий, Я. Пастернак, О. Надрага та ін. Найбільше студентів тут навчалася у 1934–1936 рр. – 365 осіб, найменше – у 1929–1930 рр. – 159. З 1932 р. при академії діяв український музей церковного мистецтва⁸¹.

Отже, у міжвоєнній Польщі під гаслами захисту державотворчих інтересів активно розгорнулася політика полонізації, спрямована головню на культурно-освітню сферу. Польська адміністрація, як видно на прикладі Львова, зосередилася на розбудові польських закладів культури та освіти, радіо і телебачення. Однак така культурно-освітня політика держави мала протилежні від очікуваних (об'єднання усіх громадян з державою) наслідки. Серед українців, євреїв і німців Львова прагнення до здобуття освіти рідною мовою, культивування національних традицій і розвиток рідної культури у міжвоєнний період лише міцніли. Національним меншинам Львова вдалося зберегти свою самобутність значною мірою завдяки діяльності національних театрів, бібліотек, приватних початкових і середніх шкіл, і навіть, як у випадку українців, таємних вищих навчальних закладів.

Оксана Руда. Культурно-образовательная жизнь Львова (1923–1939)

Освещены культурное и образовательное развитие Львова межвоенных лет, когда город был одним из крупнейших в Польше. В то время здесь действовали многочисленные архивно-музейные учреждения, кинотеатры, а также учебные заведения. Отмечено, что в условиях экономического кризиса конца 20-х – начала 30-х годов XX в. и политики полонизации, направленной на развитие польских культурно-образовательных учреждений, этническое население Львова создавало и развивало частные театры, музеи, библиотеки, национальные начальные и средние школы, а украинцы – даже тайные вузы.

Ключевые слова: политика полонизации, архивно-музейные учреждения, театры, кинотеатры, телевидение, радиовещание, учебные заведения.

Oksana Ruda. Cultural and educational life of Lviv (1923–1939)

The article analyses cultural and educational development of Lviv during the interwar years. In this period the city was one of the largest in Poland; there were numerous archives, museums and cinemas, as well as a developed network of educational institutions. It is noted

⁸¹ Семчишин М. Тисяча років української культури... – С. 491–492.

that despite the economic crisis of the late 1920s – early 1930s and Polonisation policies aimed at support and development of the Polish cultural and educational institutions, other ethnic groups established and advanced private theatres, museums, libraries, primary and secondary national schools, while Ukrainians even managed to establish an underground university.

Key words: Polonisation policy, archives and museums, theatres, cinemas, television, radio, educational institutions.